

УДК 811.111'37

Коммуникативные тактики социально-политического протеста в социальных сетях

Храбан Т.Е.

Киевский военный лицей имени Ивана Богуна, Киев (Украина)

Протестные практики в настоящее время выносятся в режим онлайн, который менее нормирован, чем все остальные сферы и общественные институты.

Цель статьи — анализ коммуникативных тактик социально-политического протеста в социальных сетях.

Материал и методы. Материалом послужили текстовые фрагменты украиноязычной социальной сети Facebook. При этом использовался метод дискурс-анализа, направленный на изучение когнитивно-прагматических условий воспроизводства социально значимых идей и объектов, языковое конструирование феноменов, их позиционирование в социальных сетях.

Результаты и их обсуждение. Поскольку коммуникативная стратегия является отдельной и специально решаемой задачей любого социального действия, представляется актуальным исследовать специфику выбора пользователями социальных сетей коммуникативных тактик для реализации стратегии социально-политического протеста. Характерная особенность социальных сетей — использование коммуникативных тактик открытого противостояния и активного выражения протеста: обвинения, оценки, угрозы, побуждения к протесту. Тактики реализуются путем ряда коммуникативных ходов. Коммуникативная стратегия социально-политического протеста непосредственно связана с критикой, а иногда и полным отрицанием существующих в обществе норм и ценностей.

Заключение. Социальные сети являются современным инструментом, применяемым в интересах активизации протестных настроений, координации действий протестующих, информирования общественности о происходящих событиях. Перспективным считаем дальнейшее изучение проявлений протестной активности в интернет-коммуникации.

Ключевые слова: дискурс-анализ, интернет-коммуникация, коммуникативные тактики, социальные сети, социально-политический протест.

(Ученые записки. — 2017. — Том 23. — С. 157–161)

Communicative Tactics of Social and Political Protest in Social Networks

Khraban T.E.

Kyiv Ivan Bohun Military Lyceum, Kyiv (Ukraine)

Nowadays remonstrate practices are shifted on the Internet which is less standardized than all other spheres and public institutions.

The purpose of the article is to analyze communicative tactics of social and political protest in social networks.

Material and methods. The research material is text extracts from the Ukrainian language Facebook social network the analysis of which was conducted with the application of the method of discourse analysis. Discourse analysis was aimed at studying cognitive and pragmatic conditions of the reproduction of socially significant ideas and objects, at language constructing the phenomena, at their positioning in social networks.

Findings and their discussion. Since communicative strategy is a particular task of any social action it seems to be important to research the specificity of social networks users' choice of communicative tactics for the implementation of the strategy of social and political protest. Social networks' characteristic feature is the use of communicative tactics of open opposition and active expression of protest: accusation, assessment, threat, incentive for protest. Tactics are implemented through a series of communicative techniques. The communicative strategy of social and political protest is directly related to criticism and sometimes even to total denial of existing norms and values in society.

Conclusion. Social networks are a modern tool used for activating protest state of public opinion, coordinating protesters' actions, informing the public about current events. Detailed study of protest activity manifestations on Internet communications may provide special interest.

Key words: discourse analysis, Internet communication, communicative tactics, social networks, social and political protest.

(Scientific notes. — 2017. — Vol. 23. — P. 157–161)

Адрес для корреспонденции: e-mail: Xraban.Tatyana@mail.ru — Т.Е. Храбан

В последние годы в науке по разным причинам заметно возрос интерес к изучению проблем социально-политического протеста. Характерным является и то, что протестные практики в настоящее время выносятся в режим онлайн, который менее нормирован, чем все остальные сферы и общественные институты. Понятие протеста, столь актуальное для ряда стран постсоветского пространства в последнее время, рассматривалось с разных сторон политологами, социологами, философами: разработка теоретических концепций протеста как парадигмы коллективного действия (Ч. Тилли, А. Обершолл, М. Залд, С. Тэрроу) и теория относительной депривации (Дж. Дэвис, Т. Гарр, Р. Тернер), исследование общественных, рабочих, экологических, женских движений (О. Воронина, Л. Гордон, У. Гэмсон, Г. Дилигенский, Т. Зеликова, Е. Здравомыслова, А. Клименкова, В. Комаровский, В. Костюшов, М. Либоракина, Д. Сноу, С. Фомичев, О. Цепилова, О. Яницкий), анализ отдельных проявлений протестной активности в конкретных акциях (И. Аксенов, А. Зайцев, А. Климентьева, А. Кравченко, Н. Кротов, Ю. Миловидов). В лингвистике интерес представляет диссертационное исследование И. Лебедевой [1, с. 10], в которой автор обращается к когнитивному подходу, позволяющему исследовать фрагмент действительности, отраженный в концепте *СОЦИАЛЬНЫЙ ПРОТЕСТ В США*. Однако необходимо отметить недостаточную разработанность темы социально-политического протеста в лингвистике.

Цель статьи — анализ коммуникативных тактик социально-политического протеста в социальных сетях.

Материал и методы. Материалом послужили текстовые фрагменты украиноязычной социальной сети Facebook. При этом использовался метод дискурс-анализа. Под ним понимается «совокупность подходов к изучению природы языка в связи с центральными концептами социальных наук, которая предусматривает не только сбор и обработку информации, но и ряд метатеоретических и теоретических гипотез, а также систему принципов и методов исследования» [2]. Являясь междисциплинарным феноменом, дискурс-анализ предоставил возможность изучать лингвистические и психологические процессы конструирования социальной реальности с использованием комплексного подхода, предполагающего анализ структуры, семантики и прагматики целого текста, и был направлен на изучение когнитивно-прагматических условий воспроизводства

социально значимых идей и объектов, языковое конструирование феноменов, их позиционирование в социальных сетях.

Результаты и их обсуждение. Конфликтность современного общества — составная часть глобализации как процесса усиления взаимосвязанности мира, всевозрастающего воздействия на социальную действительность отдельных стран, различных факторов международного значения: экономических и политических связей, культурного и информационного обмена и т.п. Подлинная революция произошла в информационном пространстве с внедрением и подключением к глобальной сети Интернет, что позволило общаться в реальном времени людям, находящимся в самых отдаленных уголках Земли [3].

Активное использование Интернета помогает оперативно влиять не только на мнение, но и поведение людей. Кросс-культурное взаимодействие, которое корректирует ценностные ориентиры, модели поведения и способы жизни, отсутствие цензуры, анонимность, разнообразие субъектов, жанров, стилей, типов и видов коммуникации, прагматическая организация интернет-коммуникации способствуют применению всемирной системы компьютерных сетей как сцены социально-политического протеста.

Социально-политический протест — это «способ продемонстрировать свою неудовлетворенность окружающим миром и выступить против разных явлений реальной действительности, которые идут вразрез с их этическими, политическими или какими-либо другими принципами» [1, с. 4], путем открытой реакции, направленной на защиту поправленных прав, окружающей среды, существующих свобод, материальных гарантий и др. Политическая власть, как правило, не является предметом социально-политического протеста, а рассматривается лишь как причина возникших социальных проблем и/или как средство для достижения желаемых социальных целей.

Поскольку «коммуникативная стратегия является отдельной и специально решаемой задачей любого социального действия» [4, с. 53], представляется актуальным исследовать специфику выбора пользователями социальных сетей коммуникативных тактик для реализации стратегии социально-политического протеста. Характерная особенность социальных сетей — применение коммуникативных тактик открытого противостояния и активного выражения протеста:

1. Тактика обвинения. Реализуется путем коммуникативных ходов:

а) «выявление противоречий»: *Зверніть увагу — він обурюється, що його позбавили громадянства неконституційно... А здобув ти його конституційно? (Ну геть, як у фільмі Гайдая). Отримуючи український паспорт, ти брав зобов'язання припинити громадянство Німеччини, хоча свідомо знав, що ніколи цього робити не будеш. Отже здійснював шахрайство, внаслідок чого входження в громадянство України було нечинним.* В данному фрагменті автор виявляє протиположність мнень опонента по одному і тому ж поведі — одержання громадянства. На основі існування протиріччя в аргументації опонента автор дискурсивного фрагмента кваліфікує дії опонента як шахрайство, тим самим ставя під сумнівом його моральні якості;

б) «виявлення помилок і їх розбір»: *Кучма на 13-ту річницю сказав, що підніме Україну з колін. Тігіпко сказав, що треба Україну негайно підняти з колін... сказати, що це Україна встала з колін, не можна, бо ця молодь ніколи не стояла на колінах!!!* Коментарії свідчать, що комунікативний хід «виявлення помилок і їх розбір» був реалізований успішно: *Повністю згідна. ...на коліна ставали і стаємо тільки перед образом Божим і гробами наших героїв; Дякуємо, Ліно, за державницьку науку. Навчайте, наставляйте, піднімайте дух і силу українців, які не дадуть себе поставити на коліна;*

в) «відричальне судження»: *Коли читаєш про бюджет Євробачення 2017, гонорари, якісь незрозумілі витрати і бачиш те, що є по факту — окрім матюків і обурення в голові кружляють рядки Пушкіна: «Зажжем огни, нальем бокалы, утопим весело умы и, закатив пиры да балы, восславим царствие чумы...».* В приведеному фрагменті автор проводить розбір цілесобразності проведення конкурсу Євробачення 2017 в Україні і виражає свій протест проти непомерних витрат на його організацію в час складної політичної і економічної ситуації в країні шляхом використання аллюзії на творчість А. Пушкіна «Пир во время чумы»;

г) «перевірка достовірності»: *Гарною ілюстрацією «порядності» чергового борця проти «антинародного режиму» може послужити таке особисте його зізнання, яке ще в той період наскочив у якомусь його інтерв'ю... А тепер порівняйте, особливо останні слова, зі свіжою цитатою з «Української правди»... Ви дійсно досі впевнені, що Україна ... втра-*

тила хорошого й гідного громадянина? Автор звертається до перводжерела інформації, в якості якого він розглядає інтерв'ю самого опонента. Виявлення несостатків між двома фрагментами інформації дає основу автору поставити під сумнів неспроможність опонента до свідомого, наміреного виконання дій, протиріччя нормам суспільної моралі, що є проявом автором проаналізованого уривка відкритого протистояння і активного вираження протесту;

д) «відгук»: *Ну не треба ж всіх мати за дурнів. Все ж білими нитками шите. Ганьба...; Немає слів..., А це — взагалі, поза межами здорового глузду!* В приведених фрагментах вираження протесту здійснюється шляхом використання стилістически зменшеної лексики (*дурні*), предикативної оцінки подій (*поза межами*), оціночної лексики (*ганьба*).

2. Тактика оцінки. Реалізується шляхом комунікативних ходів:

а) «пряме оскорблення»: *Кретини, для яких вигода дорожче за совість, честь та гідність!; Дві падали; Два довбойоба — Біба і Боба.* Непременний атрибут прямого оскорблення — зменшена і інвективна (оскорбительна) лексика (*кретини, падали*);

б) «експліцитне оскорблення»: *«Детектив» Еркюль Пуаро!!!! Оце його взяло так взяло!!!! На три метри в землю бачить!!!! Хто де кого і чого продав, ну все знає!* При експліцитному оскорбленні негативна характеристика об'єкта виражається косвенно, в формі натяку, метафори, аллюзії, «ярлика»;

в) «апеляція»: *А взагалі, Сталін у такому випадку погрузив усьо кодро по Бобіках і вальнув би в найближчому урочищі...* Автор фрагмента, моделюючи умовну ситуацію, ссилається на передбачувану оцінку дій опонента лідером держави, час перебування у влади якого асоціюється з швидкими розправами винуватих;

г) «утримання»: *От скажіть, потрібні нам такі горе-лікарі??? Та від таких можна очікувати й навмисного шкідництва здоров'ю, з метою подальших заробітків. От прийдете ви до такого лікаря із простим грипом, а він вам підкине з десятків вірусів, або припише ... ліки, після яких лікуватись доведеться довго і нудно.* В данному фрагменті автор намірено переувеличує бажання лікарів заробити і моделює ситуацію абсурду, яка не вкладається в звичайну логіку, протирічить розумним передбаченням, а тому викликає протест;

д) «навешивание ярлыков»: *Як на мене, такий парад є злочинною акцією, оскільки не тільки виправдовує злочинні дії, але й провокує та закликає до їх вчинення. Я не фахівець з права, щоб дати визначення цьому злочину, але цих псевдомедиків слід потихенько порозпихати по автозаках і пред'явити підозру в скоєнні злочину.* Автор с помощью данного коммуникативного хода, используя юридическую лексику (*фахівець з права, злочинна акція, пред'явити підозру, скоєний злочин*), делает общий вывод о незаконном характере явления. Ярлык не объясняет объективных свойств явления, а обозначает их по принципу «чужого», что не может не вызывать протеста.

3. Тактика угрозы. Угроза может быть ответной реакцией на какое-то действие, совершенное оппонентом: *Хочу сказати виборцям: люди, схаменіться! Майте розум і гідність не продаватися! Хочу сказати ділкам від влади і ділкам від виборів: зупиніться! Одного дня кожен з вас відповість за всі скоєні злочини!* Или эмоциональной реакцией: *Посланий з неба знак! Їх чекає розплата!!!!* Тактика угрозы может реализоваться через темпоральность, то есть высказывание представляет собой рефлексию по поводу будущего положения дел и маркировано лексико-грамматическими показателями будущности: *Перекласти проблеми на дітей-онуків не вдасться, навіть якби хотілося. Зміни такі швидкі, що і нас з Вами застануть. Або застукують зненацька. Як сніг комунальні служби. Тож думаймо!* Угроза как способ открытого противостояния и активного выражения протеста может быть сопряжена с тактикой совета: *Пан мер, подумайте добре, що то може означати.*

4. Тактика побуждения к протесту. Реализуется путем коммуникативных ходов:

а) «возбуждение эмоций». Он направлен на изменение эмоционального состояния собеседника, причем крайние формы речевой провокации (брань, прямое оскорбление, грубое требование) не используются. Тактика побуждения к протесту представлена иными, завуалированными формами речевого поведения. *Яке примирення? З ким? Заради чого? Яка «набеда»? Кого над ким? Повбивали мільйони людей і це для вас «свято»? Що саме святкувати? Загибель десятків мільйонів людей? І це для Вас свято? Так, погоджуюсь, що пом'янути всіх убитих та загиблих потрібно 8 травня, в день підписання капітуляції Німеччини перед всім світом. Але треба розуміти та пам'ятати, що та війна була лише війною ізмів — нацизму Гітлера та соціалізму Сталіна.* В данном фрагменте ав-

тор избегает прямых высказываний, то есть тех речевых актов, где говорящий называет действие, к которому побуждается адресат. Предпочтение отдается использованию косвенных высказываний, которые содержат в той или иной мере указания на ситуацию модификации поведения и состояния адресата, — это высказывания, оформленные в речи вопросительными конструкциями и направленные на выявление во фрагменте скрытых противоречий с целью показать неоднозначность интерпретации высказывания и выявить коренные конфликты;

б) «аргументация». Косвенными в ситуации модификации поведения собеседника при побуждении к протесту являются ассертивные речевые акты, намеки и коммисивы, оформляемые в речи с помощью повествовательных конструкций: *...А тепер ось що. Маленький приклад. 11 числа Ізраїль буде поминати загиблих. Всіх. Це називається Йом ХаЗикарон. День пам'яті. Не буде парадів. Не буде свята. Не було нагород і 30-річні ветерани, які пройшли через пару воєн, не обвішані бірюльками. Не буде зустрічей з народом. Вони і є народ. Тому що у вас свято. А у них — скорбота. Не «пам'ятаю і пишаюся», а «пам'ятаю і сумую». Ніхто не буде бухати за перемогу, репетувати пісні і ненавидіти весь світ. Ніхто в цей день не буде згадувати ворогів. Вся країна буде згадувати своїх, а не чужих. Не будуть танків на вулицях, гостей з Мозамбіку і ненормальною натовпу. Буде тиша... На 2 хвилини вся країна... вся. Всі автобуси, машини на трасах, заводи, люди на роботах і в парках. Молодь в кафешках. Всі. Всі мільйони ізраїльтян застигнуть у хвилині мовчання, схиливши голови і поминаючи загиблих. Всіх і скрізь. І не буде «ветеранів окремих військ». Не буде камер і агітаторів. Вся країна застигне в хвилині мовчання і смутку. Тому що вони все знають — це не свято. Перемог не буває. Бувають тільки жертви. ... Якщо все навчатся не радіти смерті ворога, а тужити за своїм — може, менше крові буде. Не знаю. Але вірю.* В приведенном фрагменте основным показателем противостояния и выражения протеста выступает контраст, который находит свое выражение в системе разноречивых оппозиций и выполняет стилеобразующую и текстообразующую функции. «Стилеобразующая функция — это, прежде всего создание экспрессии совершенно определенного направления, это интонирование какого-то фрагмента содержания через противопоставление» [5, с. 124]. Пытаясь реализовать суггестивное воздействие на адресанта, автор фрагмента использует

контраст на лексическом уровне (*перемога — жертви; свій — чужий; радити — скорботи*) и синтаксическом уровнях (*Не будуть танків... Буде тиша; Не буде зустрічей з народом. Вони і є народ*). Наряду с созданием общей экспрессии контраст в фрагменте выступает как композиционно-речевой прием организации и развития структуры текста, основанный на противопоставлении образов и планов описания, то есть как средство отражения противоречий между празднованием Дня Победы в государствах постсоветского пространства и Днем Памяти погибших в Израиле;

в) «наложения моральных обязательств»: *Це найвища точка України! З неї, як на долоні, видно простори всіх негараздів і перемог українців. Для багатьох вона стала місцем патріотичного паломництва але ці походи покликані швидше здобути ще одну селфі сесію, ніж зрозуміти глибину створеного Творцем для обраного народу, яким є всі українці. Українці, пам'ятайте, хто ви! Не вірте ілюзіям, які вам нав'язують про приреченість і непутячість, а йдіть на свою вершини перемог, на свою Говерлу світового бомонду і пам'ятайте землю, з якої вас взято, з якої ви створені! Україно, вперед, не зупиняйся! Твої зусилля лише додадуть енергії всім і кожному! Час настав!*

Автор фрагмента применяет апелляцию к героическому прошлому Украины и речевой акт «призыв», который реализуется с помощью восклицательных предложений, выражающих оттенки долженствования, и адресован к большой группе людей;

г) «создание оппозиции «свой — чужой»»: *Друзі! Стало відомо про можливі провокації з метою зірвати завтра відкриття виставки «УПА — відповідь нескореного народу. Антинацистський спротив повстанців». Є сили, які дуже не хочуть поширення інформації про антинацистську боротьбу українців, щоб далі представляти їх як колаборантів. Тому приходьте завтра на 12:00 до площі перед Національний музей історії України — НМІУ, щоб показати тих, хто хоче знати правду більше, як маргіналів, що хотіли б аби всі й далі жили в полоні совкових міфів. Особу значимість проблема створення оппозиции «свой — чужой» приоброетає в умовах локальних і громадянських війн, політичних і міжрелігійних конфліктів. В представленному фрагменті обозначені такі форми взаємодієнь «свого» і «чужого»: активне протистояння; взаємні провокації; стремління «свого» к лідерству; використання образу «чужого» для конструювання бажаного образу «свого». Автор вистрайває образ «чужого» по єдинственному значимому призна-*

ку: суб'єкт, який не розділяє со мною бажань, є «чужим», невзираючи на його інші якості і характеристики, і сприймається однозначно ворожо. Таким чином, оппозиция «свой — чужой» претворюється в оппозицию «свой — ворог».

Заключення. Соціальні мережі є сучасним інструментом, використовуваним в інтересах активізації протестних настроєнь, координації дій протестуючих, інформовання громадськості про відбуваючіся події. Для реалізації комунікативної стратегії соціально-політичного протесту користувачі соціальних мереж застосовують тактику відкритого протистояння і активного вираження протесту: звинувачення, оцінки, загрози, заохочення к протесту. Тактика реалізується шляхом ряду наступних комунікативних дій: «виявлення протистоянь», «виявлення помилок і їх розбір», «відрицальне судження», «перевірка достовірності», «отзив», «оскорблення», «апеляція», «утримовання», «навешивание ярлыков», «возбуждение эмоций», «аргументация», «наложения моральных обязательств», «создание оппозиции “свой — чужой”». Коммуникативная стратегия социально-политического протеста непосредственно связана с критикой, а иногда и полным отрицанием существующих в обществе норм и ценностей, и предлагает новые ценностные системы, а также нормы и модели социально-политического поведения. Перспективным считаем дальнейшее изучение проявлений протестной активности в интернет-коммуникации. Результаты могут найти применение для дальнейшей разработки теоретических и практических вопросов функционирования текстов в средствах массовых коммуникаций.

Литература

1. Лебедева, И.Л. Концепт *социальный протест* в языковой картине мира США: на материале периодики и Интернет-ресурсов: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / И.Л. Лебедева. — Владивосток, 2005. — 22 с.
2. Wood, L.A. Doing discourse analysis: Methods for studying action in text and talk / L.A. Wood, R.O. Kroger. — Thousand Oaks, CA: Sage, 2000. — 240 p.
3. Санжаревский, И.И. Политическая наука: Словарь-справочник [Электронный ресурс] / И.И. Санжаревский. — Режим доступа: glos.virmk.ru/. — Дата доступа: 22.03.2017.
4. Иссерс, О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Текст: монография / О.С. Иссерс. — Волгоград: Перемена, 2002. — 477 с.
5. Аврасин, В.М. Контраст в тексте: сущность и основы типологии / В.М. Аврасин // Структура языкового сознания: сб. ст. — М.: Наука, 1990. — С. 124.

Поступила в редакцию 11.05.2017 г.